

Borbe na Košarama kao mesto sećanja – od prečutkivanja do proizvodnje herojskog mita

Marijana Stojčić

Ako neko nije bio desetak godina u Srbiji i Beogradu, pored različitih novopostavljenih spomenika koji se gotovo svakodnevno pojavljuju, u parku preko puta bolnice „Dr Dragiša Mišović“, možda će uočiti još jedan – *Spomenik herojima sa Košarama*. Primetivši vence i cveće, možda će provjeriti na internetu o kakvom se spomeniku radi. Ono na šta će verovatno prvo naići je *Wikipedia* članak sa informacijom da je to centralni spomenik borbama na Košarama, otkriven 2020. godine i da „spomenik sadrži tri skulpture koje predstavljaju srpske vojнике u različitim istorijskim periodima. Tu su srpski srednjovekovni vitez, srpski vojnik iz perioda Balkanskih ratova i Prvog svetskog rata, te pripadnik Vojske Jugoslavije (VJ). Niti jedan od njih ne nosi oružje, već samo štitove, čime se naglašava da učestvuju u odbrambenim ratovima, odnosno da brane svoju zemlju“.

Ako nastavi dalje sa pretraživanjima, iz medija će saznati da je spomenik posvećen pripadnicima VJ koji su poginuli 1999. godine na Kosovu tokom NATO bombardovanja. Borbe koje se u javnom diskursu najčešće imenuju kao *Bitka za Košare*, odnose se na vojne sukobe koji su se od 9. aprila do 10. juna 1999. godine odvijali na jugoslovensko-albanskoj granici, oko karaule Košare na obroncima Prokletija, nedaleko od Đakovice i Dečana. Borbe na Košarama počinju napadom 9. aprila 1999. godine, kada su pripadnici Oslobođilačke vojske Kosova (OVK), potpomognuti Vojskom Albanije i avijacijom NATO, prešli državnu granicu u reonu karaule i napali 53. granični bataljon VJ. U borbama su učestvovali i 125. motorizovana brigada VJ, 63. padobranska brigada, deo 72. specijalne brigade, Vojna policija, deo 549.

Spomenik herojima sa Košarama – Beograd. Foto: Ivica Đorđević. Izvor: Arhiva CPI

Spomenik herojima sa Košarama – Beograd. Foto: Ivica Đorđević. Izvor: Arhiva CPI

motorizovane brigade, drugi delovi Prištinskog korpusa, rezervisti i domaći i strani dobrovoljci. Prema izjavi general-majora Dragana Živanovića, komandanta 125. motorizovane brigade VJ, u reonu Košara poginulo je 108 pripadnika VJ: 18 oficira i podoficira, 50 redovnih vojnika, 13 rezervista i 24 dobrovoljca. Zvanični gubici OVK su oko 200 mrtvih. Najveći deo poginulih VJ činili su mladići od 18 do

Mediji

20 godina koji su bili na odsluženju vojnog roka, mahom iz radničkih i seoskih porodica. Borbe na Košarama su zvanično okončane 14. juna 1999. godine, kada se Vojska Jugoslavije na osnovu Kumanskog sporazuma, kojim je i završeno tromesečno bombardovanje tadašnje Savezne Republike Jugoslavije, povukla i sa Košara i sa Kosova.

Možda će se nepoznati prolaznik s početka ovog teksta iznenađeno zapitati kako je moguće da nikada ranije nije čuo za tu, kako se navodi u različitim medijima, „najherojskiju priču iz rata na Kosovu“ koja spada „među najsvetlijе trenutke naše vojne i nacionalne istorije“ kada su učesnici borbi na Košarama „slomili oštricu NATO“ i „sprečili kopnenu invaziju na Srbiju“. Međutim, „epska povest“ o Košarama nije priča o ličnoj (ne)obaveštenosti slučajnih i manje slučajnih prolaznika, već ishodište širih procesa koji se na nivou državnih politika sećanja od devedesetih godina XX veka odvijaju paralelno, uobličavajući nakon 2012. godine novu fazu zvaničnog odnosa prema prošlosti i formiranja centralnog narativa o ratovima devedesetih. Kako pokazuje istraživanje Centra za primenjenu istoriju iz 2021. godine, „*Bitka za Košare* kao mesto sećanja - Medijska reprezentacija borbi na Košarama 1999. godine“ čiju skraćenu i prerađenu verziju predstavlja ovaj tekst, do 2011. ratna dešavanja na Košarama gotovo da uopšte ne postoje u javnom diskursu. Nakon 2016. godine, ona postaju jedan od najvažnijih momenata državnih politika sećanja. Faktički tek od 2016. godine, *mainstream* mediji, i to upadljivo oni koji dobijaju značajna finansijska sredstva iz državnog budžeta, počinju Košare da prepoznaju kao temu od društvenog značaja. Uočljivo je i da se veliki broj tekstova u različitim medijima ponavlja, nekad u potpunosti, a nekad uz minimalne promene u obliku

variranja formulacija, modifikacije naslova, podnaslova ili izdvojenih celina i fotografija. Takav upečatljiv rast medijskog interesovanja se podudara sa inicijativama i intervencijama koje se tiču poželjnih načina kolektivnog sećanja, a koje dolaze iz državnih struktura.

Ustanovljavanje borbi na Košarama kao važnog mesta sećanja, praćeno je značajnim ulaganjem državnih resursa u različite vidove memorijalizacije na nacionalnom i lokalnom nivou: imenovanje ulica u različitim gradovima u Srbiji po učesnicima borbi, postavljanje spomenika i spomen obeležja, različite ceremonije i komemorativne aktivnosti kojima prisutuju i na njima govore najviši politički i vojni zvaničnici, organizovanje različitih tribina i predstavljanja knjiga posvećenih Košarama u prostorima koji se finansiraju iz državnog budžeta. Sve ove aktivnosti prati i finansiranje projekata iz kulture poput različitih izdavačkih poduhvata, dokumentarnih i igranih filmova i serija, u koje se ulažu znatna javna sredstva. Tako je na primer, 2019. godine snimljen izuzetno gledan dokumentarno-igrani serijal „Ratne priče sa Košara“ u koprodukciji Ministarstva odbrane i Radio Televizije Srbije (RTS) uz najavu serije i igranog filma. Uz pesmu „Vila sa Košara“ čiji je autor Neven Milaković Likota, književnik iz Bara, 2019. godine je svečano promovisana nova generacija kadeta Vojske Srbije ispred zdanja Narodne skupštine u Beogradu. Spot za pesmu čiju izradu je finansiralo Ministarstvo odbrane, premijerno je prikazan 2022. godine na svečanosti povodom *Dana vojnih veterana*, ustanovljenog 2015. godine od kada se obeležava svake godine u organizaciji svih jedinica i ustanova Ministarstva odbrane i Vojske Srbije. Ovakvi primjeri upućuju na postojanje namere i zainteresovanosti državnih struktura da regulišu sadržaj kolektivnog

Spomen soba „Kosmetiske žrtve – Junaci otadžbine“ – Beograd (2016). Foto: Dragan Petrović. Izvor: Arhiva CPI

Trilogija „Mi smo branili Košare“ autora Nenada Milkića. Izvor: Arhiva CPI

Vreme	Događaj
11.00	ПРЕДСТАВЉАЊЕ СИСТЕМА ОДБРАНЕ Бољи школство у систему одбране.
12.00	ПРОМОЦИЈА књиге „ЧЕВИЋИ“ другој представљање књиге сублица у издаји МЛС „Одбрана“. У учесницима овога: представници Управе за односе са јавношћу и уреднице Медији центра „Одбрана“.
13.00	ИЗБОР ИЗ ФОНДА ВФЦ „Застава филм“
14.00	ТРИБИНА „Легенде Србије и Дикси Бишевић-Савић – два лица југословенског војног писања“. Миркоља Тодоровић (историја), Владислав Јакшић (литература), Љубомир Ђинђић, Владика Јован, етнички словенски и аутономни издавач „Дитрихс деш“ Слађана Зарич, уредник докторантка Универзитета у Београду.
16.00	ПРОМОЦИЈА едиције РАТИНКИ „Битка на Кошарама, сећања учесника 1999.“ Учесник са новим издајама издавача Јадран (Београд). О њима: преузимац Душан Шимељанић, генерал мајор Драган Живановић, генерал мајор Милојко Јовановић, пуковник Видре Козаревић и прерађеница до Радмила Мутлукан.
18.00	ТРИБИНА „Србија – млади и стари војници“ капетан Мијајло Костић, капетан Милојко Костић, поручник Милојко Јовановић, кадети Јелена Јовановић, Наташа Јовановић, пуковник Видре Козаревић и поручник наставник доделованији Јарко Јовановић.

Служимо Србији!

Добро дошли!
Београдски сајам, прстен Хале 1

Sajam knjiga 2018: Promocija knjige „Bitka na Košarama, sećanje učesnika 1999.“ na štandu Ministarstva odbrane Republike Srbije. Izvor: Arhiva CPI

Ulica Heroja sa Košara – Novi Sad (2023). Foto: Dragan Petrović. Izvor: Arhiva CPI

Mural *Heroji s Košara* – Kraljevo (2020). Foto: Nedžad Horozović. Izvor: Arhiva CPI

sećanja i nametnu svoju interpretaciju događaja na Košarama.

Razlog zašto se o periodu nakon 2012, a pogotovo od 2016. godine, može govoriti kao o novoj fazi kulture i politika sećanja u Srbiji je to što se pored NATO bombardovanja kao centralne referentne tačke za posmatranje i tumačenje ratova devedesetih, sa isključivim fokusom na srpske žrtve i njihove instrumentalizacije koji su dominirali u prethodnim decenijama, može uočiti i proces konstantnog jačanja heroizacije ratova devedesetih i njihove interpretacije kao odbrambenih i oslobođ-

ilačkih. To se pogotovo odnosi na rat na Kosovu (1998-1999). Ovaj proces moguće je pratiti upravo na primeru narativnog uobličavanja borbi na Košarama i njihovog uklapanja u mitski narativ o herojstvu, ugroženosti i mučeništvu srpskog naroda kroz istoriju.

Iuzimajući linearno i najčešće pojednostavljeni povezivanja sa NATO bombardovanjem i statusom Kosova, u javnom i političkom diskursu po pravilu prikaz borbi na Košarama izostavlja bilo kakvu širu kontekstualizaciju istorijskih i društveno-političkih okolnosti sukoba, čiji deo

Mural Ko ne pamti podvig s Košara junaka, nek ga stigne kletva kosovskih junaka – Novi Beograd. Foto: Dragan Petrović. Izvor: Arhiva CPI

Dimitrije na gitan izveo pesmu "Junaci sa Košarom" posvećujući spiskim sinovima koji su se borili za Kratuči i slobodu u karatoi Košare.

Dimitrije je smestio sedmog razreda i voli da pева kralj u Crvki za vreme službe, tako i u svoju kući - rekao je dečakov otac Stevan oveljen u Donjig Gudžetići nadomak Gradačice.

JUNACI SA KOŠAROM, pjeva MARIJE MARKOVIĆ

Izvor: Kurir, 27. Sept. 2017., 19:48 (alaturano 02.Apr.2020.)

PISAC DEJAN STOJILJKOVIĆ ZA KURIR: HEROJI SA KOŠAROM SU NOVI KOSOVSKI MUČENICI

istoriju ponavlja u Srbiji danas ima Vitezova

HODIM JE SREDUŠTVO I LIUBAV U HERBOU SA KOŠAROM. Usvišenim vredi poginuti, primio metak u vat i poginuo

Toplica Milan. To su naši piloti koji su ih u susretu NATO', oblačila Dejan

kao što su nekad bili Ivan Kosančić i Toplica Milan. To su naši piloti koji su ih u susretu NATO', oblačila Dejan

10. Sept. 2017 | 14:00

STK Let + krep BG 26

Na Košaru, Tiberni Cerni, koji se svesno i u smrt zakorakao sa nadnevremenskim "Za ovu životnu površinu", otkiven je učesnik Dabljeg Dabija, Šarić, ga je i on i još 107 njegovih poginulih brata, cija je krv zanavak omređila srpsku visinsku krovitvenu Prokletiju.

Se 18 godina čekalo da se "prvom među" podignu spomenici i štiti sa Obitiči da novoprsepeće eponime na Košarama stoljećima i sporadično pomijani, ide raz.

Dejan je jedan na najvažnijih datumu u našoj istoriji. Datum koji mora da bude urezан u nacionalno i bice svakog Srbina. 9. aprila '99., tada na Veliki Petak, počela je bitka na karauli Košare.

Foto: Dejan Stojiljković / Jutarnji list

FOTO: Dejan Stojiljković / Jutarnji list

Učenici načinjavaju definite poslovne kompanije, a učitelji imaju pristup "čitavom svetu".

Prema rezultatima prethodne školske godine, učenici su učinili 100% uspeha u postizanju ciljeva.

10. Sept. 2017 | 14:00

Blika za Pošare, drugi Kosovski boj, počele je na Veliki petak 9. aprila 1999. godine, a o herojatu nadah vremine koje Iskrov dve minuta na lanju i 15 kilometara nije pokobe dečko nambiciraju neprjetljiv govor film Ratne priče sa Košara

DA SE NAJVEĆI SUZI JUNACI SA KOŠAROM se ohranjuju! Pripradnici SAJ pevali ko jedanti (VIDEO)

Telegraf

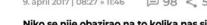
SVE VESTI »

Ko je Prokletijama dao ime, imao je pravo: Boj na Košarama u očima njegovih branilaca, svedočenja heroja koja i dalje bole (VIDEO)

SPORTS

SAMO ZA PRAVE GEMERE

9. aprila 2017 | 08:27 | 11:46

98 585

Niko se nije obazrao na to kolika napisala već kolika se sveština brani

KURIR

Medijski tekstovi. Izvor: Arhiva CPI

Ivan Antić - Izborna kampanje za parlamentarne izbore 2022. godine. Foto: Dragan Petrović.
Izvor: Arhiva CPI

The image shows three books standing upright on a wooden shelf. The book on the left has a cover featuring two soldiers in camouflage uniforms, one holding a rifle and the other crouching behind him, with the title 'КОШАРЕ' in large letters at the top. The middle book has a cover with a soldier in a red uniform holding a sword, with the title 'Србски Јунаци' in large letters. The book on the right has a dark cover with a soldier in a green coat holding a rifle, with the title 'СРБИ против НАТО' in large letters. All three books appear to be written by the same author, Mihailo Bojic.

Dečije knjige: Košare - Novi kosovski boj, Srpski junaci - Od Kosovskog boja do Košara i Srbija protiv NATO od 1991. do 1999. Izvor: Arhiva CPI

su i ti događaji. Umesto toga, interpretativni okvir koji se nudi baziran je na manjejskom viđenju sukoba kao mitske borbe sila *Dobra* protiv sila *Zla*, „Nas“ protiv „Njih“ u kome njegovi akteri funkcionišu kao metafore homogenih esencijalizovanih etničkih kolektiviteta sa jasnim pozitivnim i negativnim predznakom, uz direktno oslanjanje na etnoistorijske stereotipe kao važnog dela (etno)nacionalističkog diskursa ugroženosti i okruženosti neprijateljima. Tako su na jednoj strani između ostalog, bili „šiptarski teroristi“, „albanske zveri“, „zločinci“ i „horde“. A na drugoj: „golobradi heroji“, „srpski vitezovi“, „Obilići iz paklene novosrpske epopeje“ i „(novo) kosovski mučenici“ koji pokazuju da je „srpski narod nepobediv onda kada se jedinstveno bori protiv zla i nepravde i štiti ono što mu je najmilije i najdragocenije“. Mladi vojnici se tako konstruišu kao simboličko otelotvorenje celokupnog srpskog naroda, a Košare postaju još jedna tačka u neizbežnom i sudbinskom nizu borbi na

život i smrt, za „opstanak ili nestanak srpskog naroda“ i „zaštitu prava na svoju posebnost i budućnost“. Povezivanjem sa bitkama iz nacionalne istorije (pogotovo sa Kosovskim bojem) koje imaju poseban status u nacionalnom sećanju, to se i dodatno učvršćuje.

U tom procesu najpre lične priče (mladih) vojnika koji su učestvovali u borbama postaju metonimijska slika prvo svih vojnika i policajaca koji su učestvovali u ratu na Kosovu 1999. godine, zatim celokupnog rata na Kosovu, a u sledećem koraku i ukupno ratova devedesetih na jugoslovenskim prostorima. Tako sajt Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, prenosi 2017. godine izjavu tadašnjeg resornog ministra Aleksandra Vulina na Saboru Saveza boračkih organizacija Srbije koji jeinicirao podizanje spomenika Tiboru Černi, jednom od učesnika. Aleksandar Vulin govori o tome kako je „po prvi put, vlada Srbije sa Aleksandrom Vučićem na čelu obratila je pažnju na

probleme boraca i njihovih porodica“, kao i da se vlada Srbije ne stidi istorijske istine i „da je Srbija u svojoj prošlosti uvek vodila oslobođilačke ratove i borila se kada je bila napadnuta“, poentirajući:

Kao što Srbija nije izazvala i nije tražila početak građanskih ratova na prostoru bivše Jugoslavije, tako nije ni izazvala, ni tražila, niti skrivila NATO agresiju. Baš iz svih tih razloga, država Srbija nema nijedan razlog da se stidi svojih ratnika. Može samo da se ponosi njima, njihovom borbom, njihovom ljubavi prema svojoj zemlji.

Ovakav prikaz borbi na Košarama i šire, ratova devedesetih je za vladajuće strukture „korisna prošlost“ (*usable past*) na mnogo načina. Određena je aktuelnim političkim interesima i njenom korisnošću u kontekstu današnjice iz najmanje nekoliko razloga. Izdvajanje pojedinih istorijskih perioda, epizoda i ličnosti i brisanje drugih, što se može uočiti (i) na primeru Košara, upotrebljiv je mehanizam za potiskivanje i/ili neutralizaciju svih potencijalno neprijatnih pitanja o prošlosti devedesetih koja bi mogla dovesti u pitanje pravedničku ispravnost „srpskog naroda“ i što je još važnije - politika vođenih prethodnih 30 godina. Mitski narativ o sudbinskom stradanju i herojstvu malog naroda kroz istoriju, pitanje političkih odluka koje se između ostalih, tiču i rata i mira, ali i odgovornosti onih koji su ih donosili, izmešta u ravan fatuma ili prirodne katastrofe za koje ne postoji ni lična ni kolektivna odgovornost. U Srbiji, zbog ideološkog i personalnog kontinuiteta vladajućih struktura iz devedesetih godina, postoji direktni interes za oslobođanjem od ove odgovornosti i uklanjanje mogućnosti za svođenje društvenog, ekonomskog i političkog bilansa politika devedesetih i njihovih posledica, ne samo po zemlje u okruženju, već i po stanovništvo i društvo u Srbiji. U ovakvom okviru, sfera politike prestaje da bude dijaloška praksa političkih zajednica koja se tiče svih članova društva, a politika se konstituiše kao nešto što pripada isključivo državi, odnosno uskom krugu njenih predstavnika. Krajnje ishodište ovakve postavke je da se svaki pokušaj otvaranja spornih tema u javnosti na nivou celog društva i sučeljavanja mišljenja o pitanjima opštег dobra, društvenih ciljeva i vrednosti u unutrašnjem političkom procesu, pretvara u akt potencijalne izdaje.

Istovremeno, atmosfera stalne egzistencijalne ugroženosti koju promovišu ovakve predstave o istoriji, nameće potrebu za homogenizacijom i mobilizacijom protiv onih koje elite moći označavaju kao neprijatelje. Kategorija spoljnih i/ili unutrašnjih neprijatelja je promenljiva i prilagođava se trenutnim političkim interesima, neslaganje postaje čin izdaje, a nasilje se konstituiše kao očekivano i legitimno. Takva direktna upotreba primera Košara za povlačenje razlike između „patriota“ i „izdajnika i neprijatelja države“ mogla se videti na primer, tokom izborne kampanje 2022. godine u kojoj je Zdravko Ponoš, predsednički kandidat opozicione *Stranke slobode i pravde (SSP)* i načelnik Generalštaba VJ 2006-2008, u režimskim medijima opisivan kao „engleski, potom i nemački đak“ koji je „isterao iz vojske heroje sa Košara“ i „koji je htio da satre našu vojsku“.

Dok je na jednoj strani, dominantan narativ o borbama na Košarama korisno sredstvo (i) za diskvalifikaciju političkih protivnika i šire, demokratskih promena nakon 5. oktobra 2000. godine, on je kroz motive o „povratku dostojanstva“ i „srpskog ponosa“, istovremeno i moćan instrument u legitimizaciji aktuelnih politika režima. Tako se tokom pomenute izborne kampanje 2022. godine mogao videti i bilbord na likom Ivana Antića, jednog od učesnika borbi na Košarama i kandidata na parlamentarnim izborima na listi *Srpske napredne stranke (SNS)* „Aleksandar Vučić - Zajedno možemo sve“ sa tekstrom:

Vučić je jedini predsednik koji se setio nas HEROJA SA KOŠARA.

Nisam imao ambiciju da se bavim politikom, ali poziv da budem na listi SNS prosto nisam mogao da odbijem.

Bura koju u široj javnosti podižu retki pokušaji, čak i u kritičkim medijima, da se događaji na Košarama iz mitskog okvira pomere u polje političke rasprave, ukazuje na to da dominantni narativ o ovom događaju korespondira i sa potrebama značajnih delova društva, kao i da prevaziči odnos prema aktuelnom režimu. U tom smislu može se govoriti o konstituisanju novog političkog mita koji se oslanja na već postojeći kulturni okvir i političke diskurse. U isti mah, dekontekstualizacija tih događaja i lako poistovećivanje sa njihovim protagonistima nudi neophodni prostor za ventiliranje nagomilanih frustracija i resantimana, njihovu artikulaciju na način koji oslobađa odgovornosti i da-

vanje smisla preživljenoj patnji, ali i sadašnjem teškom životu. Na kraju, čak i bez otvaranja pitanja ko je pobedio u borbama na Košarama, mnogo je odgovora koji upadljivo nedostaju. Naj-

veći deo njih se tiče upravo odgovornosti Srbije i politike njenih i nekadašnjih i aktualnih predstavnika za jugoslovenske rata i njihova ishodišta, čiji deo su i pogibija mladih vojnika na Košarama.

Prema podacima *Fonda za humanitarno pravo* iz Beograda i *Fonda za humanitarno pravo Kosovo*, tokom oružanog sukoba na Kosovu u periodu od 24. marta do 10. juna 1999. godine, ubijeno je ili nestalo više od 6.200 albanskih civila. U zoni odgovornosti 125. motorizovane brigade (opštine Leposavić, Kosovska Mitrovica, Zubin Potok, Srbica, Vučitrn, Klina, Istok, Peć i Dečani), ubijeno je 1.813 civila, dok se 216 još uvek vodi kao nestalo. Među ubijenim civilima je 236 dece i 327 žena. Zona odgovornosti 125. mtbr se graničila sa zonom odgovornosti 549. motorizovane brigade, pod komandom Božidara Delića. U zoni odgovornosti 549. motorizovane brigade (opštine Prizren, Đakovica, Orahovac i Suva Reka), ubijeno je više albanskih civila nego u zoni odgovornosti bilo koje druge brigade koja je delovala na Kosovu 1999. godine. U periodu od 24. marta do 10. juna 1999. godine, usmrćeno je 2.174 albanska civila. Od tog broja, njih 459 pronađeno je u masovnim grobnicama u Srbiji, a 375 se još uvek vode kao nestali.

I 125. motorizovana brigada i 549. motorizovana brigada bile su deo Prištinskog korpusa Treće Armije VJ. Na čelu Treće Armije do 25. decembra 1998. godine bio je general-potpukovnik Nebojša Pavković, osuđen 2009. na 22 godine zatvora za zločine protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja tokom rata na Kosovu 1999. pred Međunarodnim tribunalom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji u Hagu. Na mestu komandanta Treće armije ga je 1998. godine zamenio dotadašnji komandant Prištinskog korpusa, general Vladimir Lazarević koji je po komandnoj odgovornosti za zločine na Kosovu pred Haškim tribunalom osuđen 2009. godine na kaznu od 15 godina zatvora koja je 2014. smanjena na 14 godina.
